

- методи реалізації (Збірник наукових праць). Вип. 2 (52) / НАН України. Ін-т регіональних досліджень. Редкол.: відп. ред. акад. НАН України М.І.Долішній. – Львів, 2005. – 629 с.
3. Доценко А.І. Адміністративно-територіальний устрій і розселення в Україні. – К.: РВПС України НАН України, 2003. – 76 с.
 4. Злупко С.М. Теоретико-методологічні засади проведення адміністративно-територіальної реформи в українському вимірі // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Регіональна політика в Україні: сучасні форми та методи реалізації (Збірник наукових праць). Вип. 2 (52) / НАН України. Ін-т регіональних досліджень. Редкол.: відп. ред. акад. НАН України М.І.Долішній. – Львів, 2005. – 629 с.
 5. Матеріали громадських обговорень проекту Закону України “Про територіальний устрій України”. – Київ: 2005.
 6. Населення України, 2001 рік: демографічний щорічник. – К.: Державний комітет статистики України, 2002. – 516 с.
 7. Пістун Микола. Суспільно-географічні засади нового адміністративно-територіального поділу України // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Географія. – 1999. – №2. – С.7-10.
 8. Питюрєнко Е.И. Системы расселения и территориальная организация народного хозяйства. – Киев: Наукова думка, 1983. – 139 с.

Summary:

The main attention of clause is inverted on research of regional and interregional systems of moving in limits of the Podillya region. By the important task of the author was to prove borders of regional and regional units of administrative division of territory in the future, within the framework of realization of reform.

УДК 911.3

Наталія СМОЧКО

ГОЛОВНІ НАПРЯМКИ КОМПЛЕКСНОГО ЕКОНОМІЧНОГО І СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ У КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Перехід України на ринковий механізм господарювання вимагає невідкладного процесу трансформації структури господарства, комплексного економічного і соціального розвитку України загалом та її регіонів.

Важливі напрямки та завдання регіонального розвитку сформульовані у статтях 119, 143 Конституції України [7]. У 2000 році був прийнятий Закон України “Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України”. Згідно з законом запроваджується цільова система прогнозування та розроблення програм регіонального розвитку України. Концепція державної регіональної політики, затверджена Указом Президента України від 25.05.2001р. №341/2001, передбачає запровадження державного регіонального планування, яке б дозволило визначити основні довгострокові та поточні пріоритети регіонального розвитку на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях [9]. Закон “Про Генеральну схему планування території України” (№3059-III, від 7 лютого 2002 р.) визначає території, розвиток яких потребує державної підтримки, обґрунтовує напрямки та пріоритети розвитку соціальної та інженерно-транспортної мережі [3]. Реалізація ГС розрахована на 2 етапи:

- 1) 2001 – 2010 рр.;
- 2) 2011 – 2020 рр.

Вона запропонована до реалізації центральним і регіональним органам державної влади та місцевого самоврядування [8].

Як бачимо, то з початку 2000 року, прийнято ряд законів, на основі яких затверджено стратегію та концепцію регіональної політики. Також розроблено велику кількість програм розвитку на перспективу: “Україна – 2010”, “Європейський вибір. Концептуальні засади

стратегії розвитку України на 2002-2011 роки”.

Питання комплексного розвитку регіонів постійно знаходяться у полі зору вчених, передусім географів та економістів (М.К. Бандмана (РФ), І.О. Горленко, М.І. Долишнього, Г.С. Ємець, М.І. Заводяги, О.В. Заставецької, Е. Куклінські (Польща), М.І. Пітюлич, В.П. Руденка, О. Г. Топчієва, О.І. Шаблія та ін.).

Розробка шляхів реструктуризації територіальної організації господарського комплексу для кожної окремої регіональної одиниці має суто індивідуальний підхід, що забезпечує принцип територіальної справедливості. Його суть полягає в тому, щоб жителі регіону, незалежно від його територіально-просторового розміщення мали майже однакові умови для життєдіяльності.

Адже регіони України різняться між собою історією формування, економіко-географічним положенням, природно-ресурсним потенціалом, складом населення, галузевою структурою тощо.

Принцип територіальної справедливості добре був досліджений у наукових працях англійських вчених Д. Смітта, В. Дейвіса. Вони по-різному його трактували: Д. Смітт пропонував пропорційно розподіляти державну фінансову підтримку між регіонами, а інші дослідники – більший відсоток коштів має припадати на регіони з менш сприятливими умовами для розвитку.

Проте в Україні з року в рік залишаються невирішеними суперечності між центром і регіонами у розподілі фінансової підтримки. Причинами цього є недосконалі законодавча база Бюджетного Кодексу України. Прийняті за роки реформ законодавчі акти не створили механізму гарантій фінансової самостійності та незалежності для органів місцевого самоврядування. Також проблеми регулювання міжбюджетних відносин призвели до скорочення дотаційності регіональних бюджетів, зниження зустрічних фінансових потоків. Наприклад, у 2004 році з 689 районних бюджетів лише 56 є донорами державного бюджету, а решта одержують дотації з цих та обласного бюджетів. До числа депресивних регіонів, що розвиваються за рахунок державних трансфертів належить Закарпаття.

У процесі регулювання міжбюджетних відносин найчастіше використовуються такі інструменти:

- фінансове стимулювання у формі прямих грантів або субсидій, гарантій, позик;
- створення спеціальних фондів з конкретною метою для підтримки малого та середнього бізнесу, інновацій, регіонального розвитку, реструктуризації тощо;
- надання різноманітних послуг і допомоги залежно від сфери використання та найважливіших потреб (маркетинг, інформація про технології та інновації, менеджмент тощо).

Вони спонукають місцеві органи влади зрозуміти відповідальність за майбутнє території, пошук нових інструментів стимулювання економічного розвитку, зокрема, об'єднання зусиль місцевого бізнесу, громадськості, органів самоврядування та держави для подолання наслідків структурних змін.

Державна регіональна політика в Україні ще не має цілеспрямованого, системного характеру. В ній домінує ситуативний підхід. Існуючі механізми державного регулювання регіонального розвитку успадкували і продовжують використовувати принципи централізованої системи відносин “зверху-донизу”. Водночас її можливості вичерпані. Про це свідчить аналіз результативності інструментів державного регулювання розвитку регіонів.

За останні роки фінансування інвестицій з державного бюджету спрямовуються переважно на вирішення критичних проблем життєдіяльності того чи іншого регіону і не можуть помітно вплинути на підвищення інвестиційної привабливості регіону чи подолання депресивності окремих територій. Крім того, територіальне розпорощення інвестицій свідчить про відсутність державних пріоритетів на регіональному рівні.

Проблема регіональних економічних реформ – це ігнорування вихідного стану розвитку

соціогосподарських систем просторово-територіальних угруповань. Адже саме вихідний стан розвитку області є ключовим під час розробки регіональної моделі господарювання. Саме він лежить в основі політики реструктуризації народного господарства, коли з різних альтернативних варіантів сценарію економіко-соціальної перебудови, потрібно вибирати один, який дасть можливість виконати стратегічний курс розвитку регіону, а не просто висунути застарілі ідеї, плани певного кола людей. Тому на сучасному етапі потрібно дуже серйозно поставитись до ідей розбудови кожної області.

При цьому також треба враховувати обмежувальні фактори, які потрібно реально оцінювати. Закарпатська область в своїй історії має практику досягнень експериментальних економічно необґрунтованих цілей. Коли статистика неспроможна була відповісти, у що обійшлися такі стрибкоподібні ідеї вирощувати на території Закарпаття чумизу і кок-сагіз, цитрусові та чай, які матеріальні затрати понесли тодішні форми господарювання під час примусової реалізації ідей довести площі під багаторічними плодово-виноградними насадженнями до 100 тисяч гектарів, яких матеріальних і моральних втрат завдала ідея організованої боротьби з неіснуючою травопільною системою землеробства. Також можна згадати несанкціоноване, самовільне вирубування лісів, наслідками якого є зсуви, паводки. Банкрутство промислових осередків породило в області процес нелегальної міграції в зв'язку з відсутністю робочих місць. Ніхто ні сьогодні, ні завтра не визначить ціну тих помилкових ідей.

Тепер навіть незначна похибка у визначенні перспективи, напрямків розвитку обертається великими матеріальними і моральними втратами, бо із зростанням масштабів виробництва, розширенням поля діяльності людини вона має постійну тенденцію до збільшення. За найближчі і віддалені наслідки "ідей", висунутої кимсь одним дорого розплачуються всі, а нерідко, майбутні покоління.

Стандартизація систем реформування регіональних господарських комплексів є значним методологічним прорахунком стратегії і політики реформ в Україні. Необхідно враховувати специфічні особливості ресурсного потенціалу, сучасний стан і структуру господарського комплексу, що склалися, а також особливості розвитку регіону за тривалий період.

Закарпатська область відноситься до числа депресивних. Вона суттєво відстає від середньоукраїнських показників за виробництвом ВВП на душу населення, рівнем оплати праці, споживання, зайнятості і т.д. Область і в попередні роки не була в числі лідерів, бо розвивалася за залишковим принципом. Відсутність закону щодо депресивних територій, в якому було б закладено правові основи фінансової підтримки з державного бюджету депресивних територій, головні критерії депресивності призводить до того, що ще немає чіткої структури надання фінансової допомоги регіонам, що носять такий статус.

Головними проблемами області є – малоземелля та низька продуктивність багатьох сільськогосподарських культур, відсутність потрібних енергоносіїв, спрацьованість основних виробничих фондів, дефіцитний бюджет та ін.

Водночас існують і стратегічні об'єкти – наявність унікальних природних ресурсів (мінеральні, підземні і поверхневі води, кліматичні умови, ландшафтні особливості), вигідне геополітичне положення, людський потенціал "не заражений вірусом трудового абсентеїзму, із збереженим здоровим інстинктом приватної власності" [1]. Все це при конструюванні економічної стратегії, яка б враховувала своєрідність місцевої соціогосподарської системи, її місце у єдиному відтворювальному процесі не тільки в найближчий період, а й в перспективі, та за умови її послідовного виконання вивела б область з фази депресивності і поставила в один ряд з економічно-розвинутими областями України.

Для обґрунтування головних напрямів подальшого соціально-економічного розвитку Закарпатської області прийнято "Концепцію сталого розвитку Закарпаття", мета якої подолати глибокі економічні і соціальні деформації, зупинити розвал науково-технічного,

трудового потенціалу, запобігати стрімкому скочуванню області в розряд слаборозвинутих шляхом максимально-ефективного задіяння унікального природного та виробничо-ресурсного потенціалу, переорієнтація регіональних економічних пріоритетів та розвиток глибоко диверсифікованих господарських систем, здатних забезпечити екофільність виробництва, високу якість і конкурентноздатність вироблених товарів і послуг.

Концепція охоплює всі сфери життєдіяльності району. Побудова програм вченими та господарниками краю, на основі концепції, адаптованих до умов функціонування в ринковому середовищі і їх виконання, призвело до того, що область покращила свій рівень у загальнодержавному рейтингу. Він виглядає таким чином (табл. 1). Область знаходиться за 13 показниками у кращій половині місць (1-13), а за 14 показниками у гіршій половині місць (15-27), то у січні-травні 2006 року співвідношення таких показників поліпшилось і склало відповідно 17 і 12 [5].

Таблиця 1.

Рейтингова оцінка області у загальнодержавному рейтингу, на початок 2006 року

№ з/п	Показник	Рейтинг
1.	Обсяги інвестицій в основний капітал	5
2.	Обсяги інвестицій у житлове будівництво	1
3.	Обсяги введеного в експлуатацію житла (в розрахунку на 10 тис. осіб)	6
4.	Обсяг прямих іноземних інвестицій (в розрахунку на 1 жителя)	8
5.	Зростання доходів місцевих бюджетів	7
6.	Зростання обсягів прибутків	8
7.	Виконання річного завдання по створенню нових робочих місць	7
8.	Темпи зменшення чисельності населення	3
9.	Питома вага збиткових підприємств	4
10.	Рівень злочинності	3
11.	Співвідношення доходів і видатків місцевих бюджетів	25
12.	Рівень оплати населення житлово-комунальних послуг	18
13.	Абсолютний приріст обсягу реалізованих послуг (в розрахунку на одного жителя)	18
14.	Коефіцієнт покриття експортом імпорту	17
15.	Темпи зростання податкового боргу	17
16.	Інтенсивність міжрегіональної міграції	20

В області намітилась тенденція до збільшення темпів промислового і сільськогосподарського виробництва, високі темпи виробництва досягнуті у машинобудуванні (139,2%), целюлозно-паперовій, поліграфічній промисловості (134,0%), виробництві будматеріалів та скловиробів (115,9%). Відбулося також зростання обсягів виробництва у галузях промисловості, що беруть участь у формуванні внутрішнього споживчого ринку, зокрема у харчовій промисловості та переробленні сільськогосподарських продуктів (106,1%), хімічній та нафтохімічній (106,2%). Позитивним у розвитку промисловості є високі темпи росту продуктивності праці.

Збільшення обсягів промислового виробництва досягнуто у 10 із 18 адміністративно-територіальних одиниць області. Вище середньообласного показника темпи у 5 регіонах (місті Мукачево, Виноградівському, Міжгірському, Свалявському та Ужгородському районах). Темпи росту промислового виробництва у названих регіонах вищі від річних завдань Програми соціального і економічного розвитку області на 2006 рік. Найбільший ріст досягнутий в Ужгородському (1,9 р.б.), Виноградівському (135,8%) районах та місті Мукачево (139,8%).

Зростання виробництва тваринницької продукції у сільськогосподарських підприємствах, які є основними поставниками сільгоспсировини для переробних підприємств, сприяло росту її заготівлі та переробки. За I півріччя 2006 року переробними підприємствами області заготовлено та перероблено від форм власності 2290 тонн молока та

771,8 тонн м'яса у живій вазі, що відповідно більше на 6,5 та 18,8 %.

Незважаючи на високі темпи виробництва, у промисловості спостерігаються негативні тенденції. Зокрема:

□ найвища частка збитків у загальній сумі (82,0 %) та найвищі темпи зростання збитків (2,9 рази);

□ підприємства з 100 % іноземними інвестиціями є найбільш збитковими;

□ низька інноваційна діяльність підприємств (протягом I кварталу здійснювали інновації та освоювали нові види продукції лише 19 підприємств області або 6,4 %);

□ відбулася структурна деформація, частка традиційних для області підприємств з виробництва деревини та виробів з неї, будматеріалів меблевих становить менше 10,0 %.

Ситуація в сільському господарстві характеризується з одного боку зростанням обсягів виробництва, насамперед тваринницької продукції у сільськогосподарських підприємствах (в 1,2 рази), в основному за рахунок державної підтримки, з другого боку зменшення обсягів виробництва тваринницької продукції особистими селянськими господарствами, які є основними товаровиробниками в області (частка виробництва тваринницької продукції цими господарствами складає 96,1-98,8 %).

Таке становище обумовлене як об'єктивними, так і суб'єктивними факторами. Насамперед, втратою заінтересованості особистих селянських господарств у вирощуванні великої рогатої худоби, свиней та виробництві молока, внаслідок зниження цін на реалізовану продукцію. Також, місцевими органами влади недостатньо вживаються заходи щодо підтримки розвитку особистих підсобних господарств, зокрема у розвитку збутово-постачальницької мережі, інтегрованих структурі за принципом "вирощування-виробництво-продаж" тощо.

Значною мірою на спад виробництва впливає неефективне використання сільськогосподарських угідь як державними сільгосппідприємствами, так і приватними структурами у всіх районах (і це при малоземеллі), а найбільше – у низинних районах – Мукачівському, Ужгородському.

За рахунок обласного бюджету у I півріччі поточного року розпорядниками коштів на будівництво (реконструкцію) об'єктів соціальної сфери та житлово-комунального господарства використано 787,5 тис. грн. (31,3 % до уточненого плану або 90,7 % до фактичних надходжень), в тому числі на погашення кредиторської заборгованості за виконані будівельно-монтажні роботи – 399,1 тис. грн. (100,0 % до надходжень), коригування та виготовлення проектно-кошторисної документації – 147,0 тис. грн. (64,6 % до надходжень).

Надходження до бюджету розвитку місцевих бюджетів станом на 1 липня цього року склали 33,5 млн. грн. або 49,3 % до уточненого плану надходжень на поточний рік. Однак, лише 77,3 % цих надходжень (25,9 млн. грн.) направлені на капітальні вкладення, хоча, згідно чинного законодавства, повинні направлятися у повному обсязі. Найнижчий відсоток надходжень до бюджетів розвитку у Берегівському районі – 14,6 тис. грн. або 4,2 % до уточненого плану, м. Хуст (відповідно 928,4 тис. грн. та 9,2 %), м. Берегове (відповідно 132,5 тис. грн. та 18,9 %) і Міжгірському районі (відповідно 634,2 тис. грн. та 19,0 %).

Із загальної суми бюджету розвитку місцевих бюджетів 5,1 млн. грн. передбачається спрямувати на впровадження заходів щодо зменшення витрат по виробництву, передачі та споживанню теплової енергії. Невиконання планів з надходжень до бюджету розвитку місцевих бюджетів стримуватиме будівництво об'єктів соціальної сфери та житлово-комунального господарства, не дозволить у повній мірі виконати заходи з енергозбереження.

Протягом першого півріччя 2006 року порівняно з минулорічним періодом спостерігається уповільнення надходжень прямих іноземних інвестицій, яких надійшло 18,1 млн. дол. США, що на 8,2 % менше минулорічного періоду. Однак, якщо у минулому році поряд з надходженнями спостерігався значний відтік прямих іноземних інвестицій через

зміни у законодавства, то на сьогодні ситуація стабілізувалася. Підтвердженням цього є те, що спочатку року прямі іноземні інвестиції зросли на 6,6% . Найкраща ситуація з надходженням з початку року іноземних інвестицій у Берегівському районі (158,9%), найгірша у Великоберезнянському (97,7%). За прогнозом, приріст іноземних інвестицій у 2006 році може становити 45,0 млн. дол. США за умови активної позиції з даного питання місцевих органів влади.

Однією з визначальних ознак демократичної, правової держави є наявність у ній повноцінного місцевого самоврядування. Саме через нього найповніше може бути реалізована ідея максимального наближення влади до її джерела – народу. Його діяльність обґрунтована у Законі України “Про місцеве самоврядування”.

У практичному плані основним завданням місцевого самоврядування є наближення влади до населення, створення гнучкого механізму місцевого управління.

Органи місцевого самоврядування Закарпатської області з початку своєї практичної діяльності визначили основні підходи до організації всієї подальшої роботи:

- курс на конструктивну співпрацю з органами виконавчої та інших гілок влади, пошуки взаємопорозуміння та злагоди;
- курс на першочергове вирішення питань, які безпосередньо впливають на соціально-економічний стан в області, вихід з кризи.

З метою підвищення рівня комплексного соціального економічного розвитку Закарпатської області необхідно створити її позитивний інвестиційний імідж. Органами управління влади намічено розглянути питання про уточнення переліку об'єктів нерухомого майна, обласної комунальної власності, придатних для передачі в оренду, концесію або приватизацію; про хід виконання програми розвитку туризму та рекреації в Закарпатській області на 2004-2008 роки; про середньострокову програму розвитку інвестиційної діяльності у Закарпатській області (2007-2012 роки).

Закарпатська область входить до числа депресивних регіонів України. Вихід з цього стану можливий за умов трансформації територіальної організації соціально-економічного розвитку області на сучасному етапі та в перспективі в контексті концепції сталого розвитку. Головне завдання трансформації полягає в тому, щоб забезпечити високі темпи розвитку пріоритетних галузей економіки і їх вихід на міжнародну арену, підвищення рівня життя громадян області.

Література:

1. Долішній М.І.Регіональні проблеми економічного і соціального розвитку України. – К.: Препринт, 1991. – 60 с.
2. Закарпаття. Хто є хто: Міжнародне довідково-біографічне видання. Вип. 1. – К.; 2004. – 256 с.
3. Закон „Про генеральну схему планування території України”: від 7 лютого 2002 р. №3059 – III // Урядовий кур'єр. – 2002. – 5 червня. – С. 1-41.
4. Закон України „Про місцеве самоврядування в Україні”: від 21 травня 1997 р. №280/97 – ВР. – К.: Парламентське видавництво, 1997. – 100 с.
5. Економіка регіону. Статистичний огляд та перспективи розвитку// Діловий вісник (Інформаційно-рекламний бюлетень Закарпатської торгово-промислової палати). – 2006. -№2. –с. 2
6. Ємець Г.С, Лендел М.А. Регіональний підхід до управління економічними процесами (На прикладі Закарпатської області України) – К., 1992 – 146 с.
7. Конституція України. – К.: Вікар, 1997. – 64 с.
8. Місцеве самоврядування: досвід, проблеми, перспективи. Збірник виступів. – Ужгород: Закарпаття, 2001. – 112 с.
9. Про концепцію державної регіональної політики: Указ Президента України від 25 травня 2001 р., № 341/2001 // Офіційний вісник України, - 2001. - № 22. – К.: Логос, 2000. – С. 20-28.

Summary:

The features of modern level of social and economic development of the Transcarpathia are exposed in the article, certainly above all directions of transformation of structure of economy and providing of his complex development in a market period.